

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and
Education Research

|| Sayı/Issue 20 (Mart/March 2025), s. 138-150
Geliş Tarihi-Received: 13.02.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 24.03.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.15036174

Mersin Yörüklerinde Hava Olayları Üzerine Geleneksel Ekolojik Bilgi Araştırması*

Traditional Ecological Knowledge Research on Weather Events in Mersin Yörük People

Hulusi GÜRBÜZ**

Öz

Geleneksel ekolojik bilgi (GEB), nesiller boyunca aktarılan ve yerel toplulukların doğa ile olan ilişkilerini ve çevreye dair bilgilerini içeren bir bilgi sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgi, uzun yıllar boyunca gözlem, deneyim ve sözlü aktarımla şekillenmiştir ve sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi ile ekosistemlerin korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi için zengin bir bilgi ve uygulama kaynağı olan GEB araştırmaları doğrultusunda yerel toplulukların çevresel bilgi ve deneyimleri, modern sürdürülebilirlik stratejilerine entegre edilerek doğal kaynakların korunmasına ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına önemli katkılar sağlayabileceği öngörülmektedir. Bu nedenle, GEB'in korunması, belgelenmesi ve gelecek nesillere aktarılması, sürdürülebilirlik çabalarının başarısı için hayati önem taşımaktadır. Bu çalışmada Mersin yörükleri evreninde GEB'in değişkenleri arasında yer alan halk meteorolojisi ve halk takvimi ele alınmıştır. Yörüklerin GEB kapsamında nesilden nesile aktarılan halk takvimi ve halk meteorolojisine dair inanışları, sakınmaları ve ritüelleri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda geleneksel ekolojik bilginin günümüz modern yaşam işleyişinde halen canlılığını koruduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel ekolojik bilgi, Mersin yörükleri, halk takvimi, halk meteorolojisi.

Abstract

Traditional ecological knowledge (TEK) is a knowledge system that is transmitted across generations and includes local communities' relationships with nature and their knowledge about the environment. This knowledge has been shaped by observation, experience and oral transmission over many years and has played an important role in sustainable natural resource management and the protection of ecosystems. In line with TEK research, which is a rich source of information and practice for sustainable natural resource management, it is anticipated that the environmental knowledge and experiences of local communities can be integrated into modern sustainability strategies and make significant contributions to the protection and sustainable use of natural resources. Therefore, the protection, documentation

* Bu makalenin bir kısmı, 25-27 Mayıs 2024 tarihinde ASEAD 13. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda kullanılmıştır.

** Doktor Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: hulusi.grbz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8151-3558

and transfer of TEK to future generations are of vital importance for the success of sustainability efforts. In this research, folk meteorology and folk calendar, which are among the variables of TEK in the universe of Mersin Yörüks, were discussed. The beliefs, precautions and rituals of the Yoruks regarding the folk calendar and folk meteorology that have been passed down from generation to generation within the scope of GEB have been investigated. As a result of the research, it has been determined that traditional ecological knowledge is still alive in today's modern life.

Keywords: Traditional ecological knowledge, Mersin yoruks, folk calendar, folk meteorology.

Giriş

Küresel olarak bakıldığında dünya nüfusunun hızla artması, doğal kaynakların kontrolsüz bir şekilde tüketimine ve insanın da içinde bulunduğu ekolojik dengenin hızla bozulmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda modern insanın giderek çeşitlenen ihtiyaçlarının sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi, karşılanması ve özellikle de doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesi için en önemli yönetim etkenlerinden birisi de modern bilgi ve tetkiklerin tamamlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkan geleneksel ekolojik bilgidir.

Geleneksel ekolojik bilgi (GEB), yerli halklar veya geleneksel topluluklar tarafından nesiller boyunca biriktirilmiş olan çevre ve ekosistemle etkileşim içinde olan, sözlü veya sosyal yaşam döngüsü içerisinde işlevsel bir pratik performansa dayalı bilgiler bütünü kapsayan uygulama ve inançların tamamı olarak tanımlamak mümkündür. Literatürden elde edilen bilgiler ışığında bakıldığında ise GEB'in en kapsamlı tanımını şu şekilde yapmak mümkündür: GEB; biyoloji, botanik, zooloji, coğrafya, farmakoloji, çevre felsefesi, çevre bilimleri, antropoloji (Yolcu ve Aça, 2019, s. 868), halk takvimi, halk meteorolojisi ve halk mimarisini içine alan yüzyıllar önce başlangıcı bilinmeyen tarihlerde insan-çevre ilişkisi içerisinde şekillenen, nedensellik ilkesi bağlamında yarar sağlama, çevreyi tanıma, temel yaşam ihtiyacını sağlama, sürdürülebilirlik, sağaltma, sakınma, inanç, ritüel ve kültürel belleğin aktarımı unsurları üzerine inşa edilmiş olan ve halk bilimi altında multidisipliner bir araştırma sahasıdır (Berkes, 1993, s. 3; Özdemir, 2018, s. 2; Aça, 2017, s. 399; Yolcu, 2018, s. 65).

GEB, doğrudan gözlemler, pratik deneyimler ve kültürel inançlarla şekillenmekte ve bu toplulukların doğal kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde yönetmelerine ve korumalarına da yardımcı olmaktadır. Bu bilgi sistemi, belirli bir bölgeye özgü olup, yerel ekosistemlerin dinamiklerini anlamada ve bu ekosistemlerle uyumlu bir yaşam sürdürmede kritik bir rol oynamaktadır. Yerel olarak bölge ekosisteminde GEB'e ait bu bilgi ve pratiklerin, modern bilgi ve donanımlarla birleştirilmesi o bölgenin insan-çevre ilişkisine dair ana dinamiklerin eksiksiz bir şekilde tespit edilebilmesi doğru bir yönetim süreci olacaktır. Doğal kaynak yönetimi, sürdürülebilirlik, biyoçeşitliliğin korunması, sağlık, mimari, kültürel miras, sosyal kimlik, bilgi çeşitliliği, bilimsel katkı, yerel ekonomiler, gıda güvenliği ve özellikle de küresel ısınma bağlamında iklim değişikliğine adaptasyon gibi en temel etkenleri kapsayan GEB, modern sosyal yaşamda ciddi bir farkındalık sürecinin başlangıcı boyutundadır.

Küresel ısınmayla birlikte karşımıza çıkan iklim değişiklikleri temelindeki sorunların yaşanmaya başlandığı günümüz dünyasında işlevsel ve güncel bir araştırma sahası olarak GEB'in alt değişkenlerinden olan halk takvimi ve halk meteorolojisi, ayrı bir önem kazanmaya başlamıştır. Nitekim literatürde bu doğrultuda yapılan çalışmalarda GEB'in küresel ısınmanın olumsuz sonuçlarıyla mücadele etmede önemli bir pratik bilgi kaynağı olarak görülmüş ve sürdürülebilir kaynak yönetimi noktasında GEB'in canlı bir organizma olarak yeni deneyimleri kendi bünyesine katarak güncellendiği de aktarılmıştır (Hosen vd., 2020, s. 2). Diğer yandan küresel ısınma temelinde gelişen iklim

değişikliğine ilişkin olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması ve mücadele edilmesi amacıyla literatürde özellikle sosyal bilimler alanında ciddi bir araştırma sahasının geliştiği görülmektedir. Bu gelişim hızla artmış, şiir, masal ve destan gibi edebi metinlere bu pencereden bakıp bu metinleri yeniden ele alma refleksi geliştirilmiştir. Böylelikle başta halk bilimciler olmak üzere pek çok edebiyat araştırmacısının edebi metinlerde yer alan ekolojiye ve doğaya olan bakış perspektifi yeniden ele alınmıştır. Kuramsal bir yaklaşım olarak ekoeleştirel yaklaşım bu araştırmaların en önemli kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Edebiyat ve ekoloji arasındaki ilişkiye dayanan bu kavram, edebi metinlerde yer alan çevresel kaygıları analiz etmeye odaklanmaktadır (Bulut, 2005; Garrard, 2017; Opperman, 2012; Özberk, 2019; Çelik-Ortakçı, 2019; Somuncu, 2023).

İnsanlığın en eski tarihlerinden günümüze değin insan-çevre ilişkisi içerisinde havaya ve havaya ait olan her olguya kutsallık atfedildiği görülmektedir (Berkas, 2008). Hava ve hava olayları, inanç, ritüel, işaret, sakınma, tanrısal bir uyarı gibi birçok işlevselliğe sahip olmuştur. Sosyal hayatın bu şekilde içinde olan hava olayları, beraberinde takvimsel bir döngü ve çevreyle olan ilişkisel durumu zaman içerisinde başlangıcı belli olmayan kodlamalara ve kurallar bütününe dönüşmüştür. Yerel halklardaki hava meteorolojisine ve hava takvimine dair kodlamalar halen güncelliğini korumakta ve sosyal yaşamın temel belirleyicisi olmaktadır. Özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan yerel halklarda bu GEB, güncelliğini etkin bir şekilde devam ettirmektedir. Mevsimsel döngüler, yağışlar, havaya bağlı olaylar, kodlanmış gün ve ritüellerle beraber çeşitli inanışlar, halk takviminin ve halk meteorolojisinin merkezinde yer almaktadır.

Mersin ili evreninde yapılan bu çalışmada da bu ilde yaşayan yörüklerin takvim ve meteorolojiye ait GEB'i ele alınacaktır. Araştırmada temel metodoloji olarak nitel bir araştırma yöntemi tercih edilmiş ve kaynak kişi görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler betimsel olarak konu akışında yer alan temalara uygun bir şekilde aktarılmıştır.

1. Mersin İli Yörük Demografisi

Mersin'de Türk varlığı Büyük Selçuklu Devleti döneminde başlasa da asıl demografi yoğunluğu Ermeni Kilikyası ile bölgede siyasi mücadele içerisinde olan Karaman Beyliği ve Memluk Devleti'nin siyasi üstünlüklerinden sonra başlamıştır. Ardından da uzun bir süre Karaman Beyliği'nin bir toprağı olan Mersin, 1465 tarihinde Osmanlı toprağı olmuştur (Çelik, 2000, s. 450). Topografik olarak orta Toroslarda içinde barındırması nedeniyle küçükbaş hayvancılığına oldukça verimli bir bölge olduğundan konar-göçer Türk varlığı her geçen gün artmıştır. Bölgede yaşayan konar-göçerlerin kökenlerine ilişkin temel yönelim, Ulukışla, Ereğli, Ayrancı geçiş güzergahından güneye Antalya bölgesinden de doğuya doğru olan hareketlenme eğilimi olmuştur. Mersin hızlı bir şekilde Karaman ve Konya civarındaki konargöçerlerin kışlağı, Taşeli ve Teke Platosu bölgesinden gelenlerin de hem kışlağı hem de yazlağı haline gelmiştir.

Yapılan çalışmalarda bölgede yaşayan yörük aşiretlerinin tespiti noktasında ciddi bir çeşitlenme olduğunu söylemek mümkündür. Yaptığımız yoğun saha araştırmaları sonucunda baskın yörük grubunun ilk olarak Sarıkeçili ve ikinci olarak Karakeçili olduğu tespit edilmiştir. Bölgede Sarıkeçili aşiretine Aydınli adlandırılmasının da verildiği tespit edilmiştir. Bu iki konar-göçer grubun yanında Boynuinceli, Keşli, Bolacalı, Köserelli, Koçaşlı, Bahşiş, Göküşlü, Cırıklı, Keşevli, Avcılar, Karahacılı, Nacarlı, Melikli, Tırtar, Tekeli, Saçıkara, Kaçar, Sebil, Horzum, Kaçaroğlu ve Döneli aşiretlerinin de bulunduğu tespit edilmiştir. Literatürde yapılan folklor çalışmalarına (Bali, 2018, s. 229; Çıblak, 2022, s. 36) bakıldığında ise Boynuinceli, Keşli, Bolacalı (Bolhocalı), Köserelli, Koçaşlı, Bahşiş,

Göküşlü, Cırıklı, Keşevli ve Avcılar gruplarından bahsedilmediği tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda bahsedilmeyen konar-göçer grupların 16. yüzyıldan beri çeşitli nüfus ve temettuat defterlerinde varlıklarının olduğu görülmektedir. Güncel olarak da bu grupların halen konar-göçer olarak hayvancılıkla ilgilendikleri görülmektedir. Dolayısıyla bölgedeki yörükler üzerine yapılan bu folklor çalışmalarının saha verilerindeki dengeli demografi dağılımını yakalayamadıkları ve bu yüzden temsil gücünün eksik olduğu veya bu araştırmacılar tarafından teorik alt yapı olarak konuyla ilgili literatürün (Şahin, 2006; Sümer, 1972; Gülekoğlu, 2018; Halaçoğlu, 2009; Halaçoğlu, 2014; Erdal, 2007; Ak, 2012; Ak, 2013; Şahbaz, 2017; Uğuz, 2018; Çelik, 2000; Şahbaz, 2017; Kalaycı ve Kızılkaya, 2012; Demir, 2006; Özden, 2014) yeterince incelenmediği sonucuna varmak mümkündür.

Ayrıca araştırma kapsamında tespit edilen bu yeni aşiret isimlerinde literatürde Boynuinceli (Demir, 2006; Özden, 2014), haricinde Keşli, Bolacalı (Bolhocalı), Köserelli, Koçaşlı, Bahşiş, Göküşlü, Cırıklı, Keşevli, Avcılar grubu hakkında müstakil bir çalışmanın olmadığı da görülmüştür.

Literatürde çokça yer alan Aydınli, Döneli, Eskiörük, Horzum, Karahacılı, Karakeçili, Melikli, Sarıkeçili, Tırtar, Tekeli, Saçıkara, Kaçar, Kaçaroğlu ve Sebil gruplarının yoğun olarak Mersin İli'nin batı ilçelerinde (Silifke, Bozyazı, Anamur, Gülnar, Mut, Aydıncık) yoğunlaştıklarını, araştırma kapsamında tespit edilen Keşli, Bolacalı (Bolhocalı), Köserelli, Koçaşlı, Bahşiş, Göküşlü, Cırıklı, Keşevli ve Avcılar grubu ile Boynuinceli grubunun da orta, merkez ve doğu ilçelerinde (Erdemli, Mezitli, Yenışehir, Toroslar, Akdeniz, Tarsus) yer aldığı tespit edilmiştir.

2. Halk Takvimi

İnsanlığın en eski dönemlerinden bu yana tabiatı sistematik bir zaman döngüsü içinde algılama, kodlama ve işlevsel bilgi haline getirme süreci daima olmuştur. Halk takvimini dört temel üzerinde ele almak mümkündür: mevsim döngüsü, gözlem, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, yerel ve kültürel bilgiler. Bu dört temelde yerel halkların takvime ilişkin bütün işlevsel kodlamaları birer kural ve işlevsellik boyutuna ulaşmıştır.

2.1. Mevsimsel Döngüler

Halk takvimleri, genellikle mevsimlerin döngülerine dayanmaktadır. İlkbahar, yaz, sonbahar ve kış gibi mevsimlerin başlangıcı ve bitişi, belirli doğa olaylarıyla ilişkilendirilir. Bu doğrultuda yerel toplumlarda çok çeşitli sembolik adlandırmalar oluşmuştur. Araştırma kapsamında baktığımızda Mersin yörüklerinde mevsimsel döngülere ilişkin olarak cemre, saygılı kış (koca karı soğuğu, aprıl kışı, hıdırellez), karıyı kazana katan, kırkikindi, çöken temmuz, ağustos sıcaklığı, gündönümü ve güz günü dönemlerinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çok sert, adeta "saygı duyulacak ağır kış" anlamında kullanılan saygılı kış ifadesinin kocakarı kışını, aprıl kışını ve Hıdırellez kışını temsil ettiği ifade edilmiştir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10).

Kaynak kişilerden elde edilen veriler ışığında miladi olarak tarihsel sürece baktığımızda:

Şubatın son haftasıyla martın ilk haftalarında cemreler düştüğü;

Cemreden sonra saygılı kış denilen dönem başlayarak sırasıyla, mart ayının ikinci haftasında bir hafta süren kocakarı soğğunun, 5 nisan da aprıl kışının ve 4 Mayıs'ta da Hıdırellez soğğunun başlayıp bir hafta sürdüğü (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10);

Haziran başında bir hafta süren şiddetli yağmur ve dolu yağışının olduğu döneme karıyı kazana katan dönem dendiği (K1, K2, K8, K9, K10);

21 Haziran'da gündönümü olduğu (K5, K9, K10);

Haziranın son haftasıyla başlayıp temmuz ortalarına kadar devam eden yağmurların kırkikindi yağmur dönemi olduğu (K6, K7, K8, K9);

15 Temmuz'dan sonra 1 hafta süren bunaltıcı bir sıcak havanın yaşandığı "çöken temmuz" döneminin olduğu (K2, K8, K9, K10);

Özellikle ağustosun ikinci haftasında "ağustos sıcağı" döneminin başladığı (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7);

1 Eylül'le birlikte güz günü döneminin başlangıcı olduğu (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10);

Kasımın son haftasıyla aralık ayının başlangıcı arasında yaylaklarda başlayan kırağının kışın gelişine işaret olduğu ve miladi olarak 2 aralıktan sonra da kış gününün başladığı (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10) saptanmıştır.

Verilen bu cevaplar ışığında mevsimsel döngü genel olarak somut hava olayları temelinde kategorize edilmiş ve tarihsel süreç içerisinde GEB'e dönüşmüştür. Yörüklerin yaşam biçimine ve içerisinde bulundukları sosyal yaşam döngüsüne bakıldığında net olarak bir mevsimsel algılayış biçiminin olmadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda mevsim kategorisinden daha çok hava olaylarına ilişkin "gün" değerlendirmesinin ve ifadelendirilmesinin yapıldığı görülmüştür. Nitekim güz günü, kış günü, yaz günü gibi terminolojilerin olduğu bu sınıflandırmada bahar ifadesinin yer almadığı da tespit edilmiştir. Belirtilen bu "gün"ler de kendi içerisinde hava olaylarına göre alt boyutlara ayrılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında sistematik bir çıkarım yapmak gerekirse yörüklerde yıl içerisindeki mevsim döngüsünün miladi tarihlere göre şu şekilde olduğu saptanmıştır:

a. Cemre: 20 Şubat- 7 Mart (Havaya-Suya-Toprağa Düşmesi)

b. Saygılı Kış (7 Mart- 30 Mayıs):

* Koca-Karı Soğuğu (7 Mart- 14 Mart)

* April Soğuğu (5 Nisan-10 Nisan)

* Hıdırellez Soğuğu (14 Mayıs-30 Mayıs)

c. Karıyı Kazana Katan Yağışlar (1-7 Haziran): Şiddetli dolu ve yağmur yağışları.

d. Kırkikindi Yağmurları (21 Haziran- 1 Temmuz)

e. Çöken Temmuz (15 Temmuz- 1 Ağustos)

f. Ağustos Sıcağı (1-30 Ağustos)

g. Güz Günü (1 Eylül- 20 Kasım)

h. Kırağı Günü (21 Kasım- 1 Aralık)

i. Kış Günü (2 Aralık- 20 Şubat)

Yukarıda görüldüğü üzere yörükler, yıllık mevsim döngüsünü sistematik bir biçimde ele almıştır. Hissedilen hava olaylarına ilişkin yaşanan ortaya çıkardıkları sistematik GEB'in sıcaklık, soğukluk ve yağış durumuna ilişkin temellendiği görülmektedir. Ayrıca bağlamsal olarak bakıldığında "gün" esaslı bazı dönemlerin de adeta birer mevsim niteliğinde değerlendirildiği ve bu günlerin birer geçiş dönemi olarak algılandığı saptanmıştır.

2.2. Doğa Gözlemleri

Halk takvimleri, kuşların göçü, bitkilerin çiçek açması, hayvanların davranışları gibi doğa gözlemlerine dayanır. Bu gözlemler, mevsimlerin ve hava koşullarının tahmin edilmesinde kullanılmaktadır. Nitekim Mersin yöruklerinde de doğa gözlemleri işlevsel olarak canlılığını halen devam ettirmektedir. Bu gözlemlere dair kaynak kişilerin verdikleri cevaplar şu şekildedir:

“Saygılı kış döneminde (koca karı soğuğu, april, Hıdırellez) cıntar mantarı biter kuzugöbeği ile dolaman dediğimiz çayır mantarları başlar” (K2, K10).

“Hiç şaşmaz yaylalara arıcıl kuşu geldiğinde tam 1 eylülüdür” (K4, K9).

“Kekliklerin canlı canlı öttüğü ilk dönem april soğuna denk gelir” (K5, K8).

“Haziran gündönümünde kara yılanlar kızanlaşır, eşiyle dans eder gibi görünmeye başlar” (K3, K4).

“Sehilde (sahile yakın kışlaklar, kış yurdu) kargalar akşam üzeri toplu bir şekilde denize doğru uçarsa güz günü gelmiştir” (K1, K5).

“Cemreden sonra göç zamanı muhakkak turnalar göçe başlar” (K2, K6, K7).

“Karıyı kazana katan soğğunun başlayacağı günün hemen öncesindeki akşamın ilk saatlerinde köpek gelir ateş ocağının dışına yatar kuyruğunu sallamadan bekler” (K1, K3, K5).

“Ağustosun başından sonra ciddi bir sıcak olur, cırlavuklar ötmeye başlar, o zaman ağustosun geldiği anlaşılır, genelde bu belirleme miladi takvimdeki ağustos ayıyla tam olarak uyuşmaz, bir veya iki gün önce veya sonra başlar” (K4, K8).

“Ne zaman yaylada koçmarlar (bir tür kertenkele) taşın üstüne çıkar ve kafa sallarsa saygılı kış bitmiş demektir” (K3, K7).

“Meyve ağaçlarının gövdesini dağ tavşanları kemirmeye başladığı zaman cemre yakındır. Çünkü kızan dönemine yani çiftleşme dönemine girer. Bu dönemle birlikte artık tavşan avı yapılmaz. Bu da yavaş yavaş kışın bittiğinin alametidir” (K2).

Sahadan elde edilen bu veriler kapsamında bakıldığında bölgede yöruklerin hava olaylarına ilişkin tarihsel süreç içerisinde geliştirdikleri GEB’in halen canlılığını koruduğu gözlemlenmektedir. Özellikle sistematik bir biçimde bireyin tabiatı anlamlandırma çabasının GEB’in temel dinamikleri arasında olduğu da görülmektedir. Yöruklerin tabiatı anlamlandırma ve problemlere çözüm önerisi üretme refleksi yukarıdaki gözlemler ışığında canlılığını devam ettirmektedir. Bu bağlamda tabiat, bölgedeki yörukler için adeta yaşamsal bir kılavuz haline gelmiştir. Hayvan ve bitki gözlemlerine ilişkin geliştirdikleri birçok hipotez, deneme yanılma yöntemiyle olumlu noktada desteklenmiş ve pratik bir bilgi olarak karşımıza çıkmıştır. Böylelikle bölgede bu pratik bilgiler, GEB’in oluşma nedenselliğinin en temel olguları olarak şekillenmiş ve canlı izlerini sürdüremeye de devam etmektedir.

2.3. Tarım ve Hayvancılık

Halk takvimleri, ekim, hasat, hayvanların bakımı ve diğer tarımsal faaliyetlerin zamanlamasında önemli bir rehberdir. Bu takvimler, hangi dönemde hangi bitkilerin ekileceği ve hangi hayvanların hangi mevsimde doğuracağı gibi bilgileri içerir. Nitekim Mersin yöruklerinde mevsimsel döngülerin tarım ve hayvancılık ile olan ilişkisi üzerine kaynak kişilerin aktardıkları şunlardır:

“Hıdırellez biter bitmez hayvan pirelenmeye başlar hemen hayvanlar kırkılır ilaçları yapılır” (K2, K4).

“Kuzulama (doğurma) dönemi biter süt bollaşır sonra cemre başlar” (K1, K4).

“Eşek kolanının (palanı sabitlemeye yaran yassı formda 5-7 cm ebadında fitil ip) belinde yaptığı iz kanamaya başlar oraya da göğen (kan emen bir tür sığır sineği) çokmaya (birşeyin başına gelmek, konmak) başlarsa temmuz çöktüğü anlaşılır” (K3).

“Temmuz çöktüğü dönemde insan ağzı kurur, tükümüğü (tükürük) koyulaşır, hayvana ıslık bile çalınamaz hale gelir. Hayvan da zaten o sıcaklığı görür görmez iştahı hemen kesilir. Bu tarihten sonra koyun yayılımı için daima gece güdüdür” (K9).

“Saygılı kıştan sonra dişi hayvanların sütünü yağı iyice azalmaya başlar” (K5, K7).

“Tarlaya tohum atımı ve fidan dikimi her zaman saygılı kıştan önce yapılır. Saygılı kışta sebze dikilmez” (K5, K7, K8, K10).

“Çıntar mantarı son güzdeki yağmurlarda, nergiz cemrede, sümbül de aprılın sonunda çıkar, kekik haziranın gündönümünde çiçeğe oturur” (K7).

“Ladin ve sedir ağaçları cemreye yaklaşırken şubatın başı gibi kozalağı tane tane rüzgârda uçurur” (K6)

“Saygılı kıştan sonra sehilde (kışlaklarda) tokmakan (semiz otu) çıkmaya başlar. Yazlıklarda ise tokmakan temmuz çökünce çıkar. Adı da esasen buradan gelir, semiz otu aslında temmuz otudur” (K1, K10).

“Hıdırellez başlamadan mısır ekilir” (K3, K4, K9).

“Dişi karıncalar kanatlanmaya başladı mı saygılı kış biter, hayvanların da sütündeki yağ iyice azalır” (K1, K3, K4, K5).

“Saygılı kış başlayınca keçilerin ve koyunların iştahı yavaş yavaş kesilmeye başlar bu durum da göç zamanının geldiğine işarettir” (K3, K4, K5, K7).

Tarım ve hayvancılık noktasında geliştirilen GEB, yörüklerin üretimdeki temel dinamikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yıl içerisinde en az iki kez yer değiştiren konar-göçer yörüklerin, hayvancılık üzerinde tarihsel süreçte deneyimledikleri bilgiler onlar için vazgeçilmez birer norm haline gelmiştir. Yörüklerin hayvancılıkta özellikle katım, sağım ve doğum dönemlerine ilişkin hem nitelikte hem nicelikte verimliliği arttırmaya ilişkin yaptıkları uygulamalar, hava olaylarına ilişkin gelişen GEB’in kendisi olmuştur. GEB, onların bakış açısına göre tarım ve hayvancılıkta sürdürülebilir verimliliğin temelinde yer almaktadır. Saha araştırmasında hemen hemen bütün yörüklerin ÇKS (Çiftçi Kayıt Sistemi)’de kayıtlı üretici oldukları, modern anlamda veterinerlik başta olmak üzere muhtelif aşılama, ilaçlama gibi birçok destekler aldığı gözlemlenmiş fakat bu teknikleri GEB kapsamında geliştirdikleri kendi halk takvimine ve halk meteorolojisine uygun davranma ihtiyacını halen hissettikleri ve uygulamada bu ihtiyaca uygun eylemler geliştirdikleri görülmüştür. Örneğin doğumun daha sıcak dönemlere denk gelmesi için katım zamanlarını veya suni aşılama yöntemlerini veterinerlerin tavsiye ettiği dönemde değil kendi geliştirdikleri halk takvimi ve halk meteorolojisine dair GEB’i uyguladıkları ve bunda ciddi şekilde ısrarcı oldukları tespit etmiştir. Sahada yapılan görüşmelerde ilçe tarım müdürlüklerinde kayıtlı hayvanı bulunan bazı yörüklerin modern teknikler doğrultusunda belirlenen aşılama ve tohumlama tarihlerine uymadıkları görülmektedir. Bu tutumlarının temel nedeni ise GEB’e olan güvenlerini ortaya koymaktadır. Çünkü onlar için esas olan hava olaylarına ilişkin geliştirdikleri pratik bilgilerin adeta birer kanun önemine sahip olmasıdır. Yine halk takvimi ve halk meteorolojisi kapsamındaki GEB’e uymaksızın hayvanlarına aşılama, tohumlama ve tedavi yöntemlerini uygulatan kimi yörüklerin hayvan üretimi açısından verimliliği düşürdüğünü ifade etmiştir. Diğer yandan tarıma ilişkin geliştirilen

GEB'in de tohum atma ve hasat dönemlerine ilişkin temel dinamiklerde canlılığını koruduğu saptanmıştır.

2.4. Yerel ve Kültürel Bilgiler

Halk takvimleri, bir toplumun yerel bilgilerini ve kültürel değerlerini yansıtır. Bu takvimler, yerel festivaller, bayramlar, çeşitli ritüeller ve geleneksel kutlamalar için de rehberlik etmektedir. Bu doğrultuda kaynak kişilerden elde edilen bulgular şu şekildedir:

“Hıdırellezde kutlamalar festivaller olur, ona gideriz, eşek yarışı yapılır, cirit oynanır” (K4, K5, K6).

“Ağustosun sıcaklığı çökünce güz gelmeden genelde erkek çocuklar sünnet edilir ellerine tabaklara da börtme (taze hasat buğday haşlaması) doldurulur ve yenir. Harman kalkar buğday kaynayıp börtme olur ve sünnet olunur” (K7, K6).

“Katım zamanı güzün geldiğine işarettir. Güz günü dönemi gelir gelmez her 25 koyuna bir koç denk gelecek şekilde koç katımı yapılır. Koyunları alıştırmak için yaylın alanı içinde olan bir taşlık bölgeye bol bol tuz atılır. Dişiler o tuzu yalar ve hamile kalmaya daha uygun bir duruma gelir. Bu koç katımlarında da dini vecibeler yerine getirilir, dualar edilir, nazar değmesin diye yerden bir taş kaldırılır” (K2, K3, K7).

GEB kapsamında takvim ve meteoroloji temelli yerel kültürlerin canlılığının ciddi şekilde azaldığı saptanmıştır. Teknoloji ve ulaşımdaki modernite yörüklerin sosyalleşme olarak gördükleri birçok popüler etkinliği ortadan kaldırmıştır. Saha araştırmasında elde edilen bilgiler çerçevesinde halk takvimi ve halk meteorolojisine bağlı yapılan kültürel etkinliklerin çoğunun yapılmaz hale geldiği ayrıca sahadaki kaynak kişilerin kendilerini bu kültürel etkinliklere katılan son nesil olarak tanımladıkları da saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle *“benim gençliğimde katım zamanı herkes toplanırdı veya Hıdırellez olurdu cirit oynanırdı, bir araya gelinirdi, güz gününüze uşaklar (çocuklar) sünnet edilirdi, uzun zamandır görüşülmeyen dostlarla akrabalarla görüşülür bir nevi buluşur hasret giderilirdi, karşılıklı bazen parayla bazen takasla alışverişler yapılırdı”* diyen katılımcıya neden günümüzde bu faaliyetler olmuyor diye sorduğumuzda cevaben, *“artık arabamız, telefonumuz var istediğimiz zaman istediğimiz eşimize dostumuza ulaşıyor, görüntülü görüşüyoruz, sünnetçiler bile kalmadı hep hastanelere gidiyoruz”* cümlesini kurmuştur (K6). Buradan hareketle de bölgedeki yörüklerin halk takvimi ve halk meteorolojisi üzerine geliştirdikleri birçok bilginin modernleşmeyle birlikte pratikliğini kaybettiği saptanmıştır. Ayrıca katılımcıların bu tip kültürel etkinliklerin Türkmen şöenleri gibi etkinliklere dönüştürülmeye çalışılarak politize edilmeye çalışıldığını, GEB kapsamında hiçbir kültürel etkinliğin uygulanmadığı ve yine bu kültürel birikimlerin modern eğlence mantığına büründürülerek bağlamından koparıldığı ifade edilmiştir.

3. Halk Meteorolojisi

Halk meteorolojisi, geleneksel bilgi ve gözlemlerden yola çıkarak hava durumu ve iklim olaylarını tahmin etme pratiği şeklinde tanımlanabilir. Bu bilgiler, nesiller boyunca aktarılan deneyimlere ve doğa gözlemlerine dayanmaktadır. Halk meteorolojisi, yerel inanışlarda özellikle tarım ve hayvancılık gibi faaliyetlerin zamanlaması için kritik öneme sahiptir.

3.1. Tahminler

Yapılan saha araştırması sonucu hava tahminlerine ilişkin kaynak kişi görüşmelerinden elde edilen bulgular şu şekildedir:

“Son güzde (güz sonunda) koyunlar sanki üç gündür hiçbir şey yememiş gibi koyun böyle durmadan çayırdaki yayılıyorsa, hatta neredeyse geviş getirmeden yayılıyorsa kesinlikle 3-4 saat sonra sert bir kar yağışı yağar ve artık kışın geldiğinin işaretidir” (K1, K2, K3, K4, K5, K8, K10).

“Gece hava pırl pırl parlak ve temiz olursa, yıldızlar net bir şekilde gözükürse sabaha karşı ciddi bir don ve kırağı olur. O kadar şiddetli bir don olur ki sabah hayvanlar yayılıma bırakıldığında onları yönlendirmek için yerden alınıp atılması gereken taş, toprağın yüzünde donar ve çekip alınamaz. Genellikle o günün sabahı yayılıma çıkmak için acele edilmez. Ayrıca bu dönemde yüğürlmüş (hamile kalmış) dişi hayvanların kuzu atma (düşük yapma) riski bulunduğundan sadece yemleme yapılır gerekirse o gün yayılıma gidilmez” (K1, K2, K3, K8, K10).

“Rüzgâr doğudan veya batıdan şiddetli eserse yağmur yağar” (K8, K10).

“Gece kar yağacaksa koyun çanları yavaş yavaş ve düzenli bir ritim şeklinde ses çıkarır” (K3, K4, K5, K6).

“Ay tersine hilal şeklinde olursa ertesi gün yağışlı geçer” (K3, K5).

“Ayın etrafı bulutlu olursa kış çetin geçer” (K1, K2, K5, K8, K10).

“Rüzgâr güneyden eserse kışın geldiğinin alametidir” (K6, K7, K10).

“Kuzeyden poyraz ılık ılık eserse Ağustos’un sıcaklığının son günleridir. Bildircınlar gelmeye başlar. Bildircınlar avlanmaya başlar” (K4).

Hava tahminlere ilişkin geliştirilen GEB’e bakıldığında, bölgede canlı bir bilgi olarak pratikliğini koruduğunu söylemek mümkündür. Yörüklerin temel yaşam alanlarının tabiatın merkezinde olması nedeniyle teknolojiye gelişmelere rağmen kendi GEB’lerine uygun bir şekilde hayatlarını şekillendirmektedirler. Avcılık ve hayvancılık konusunda geliştirdikleri bu pratik bilgilerin halen geçerli ve güvenli olduğu ifade edilmiştir. Teknolojik tetkiklerle öngörülen hava tahminlerinde birçok bulgunun analizi yapılarak çeşitli güncellemelerle sunulurken GEB kapsamındaki bölgedeki tahminler tamamen nedensellik üzerine gelişmiştir. Örneğin GEB kapsamında koyun çanlarının bir anda yavaşlaması, ayın hareketleri, rüzgârın esiş yönü gibi pek çok bilgi değişmeyen bir sabit sonucu ortaya koyar ve genel olarak da doğru sonuç verdiğine inanır.

3.2. İnanışlar ve Ritüeller

Hava olaylarıyla ilgili kaynak kişilerden elde edilen inanç ve ritüel temelindeki bulgular şu şekildedir:

“Ahura 20-30 metre uzaklıktaki bir ardıc ağacına yıldırım çeksin diye sikke (30-40 cm uzunluğunda arkası yuvarlak oynar halkaya sahip, hayvanları ağaçsız düz arazilerde sabit bir yere bağlamak için kullanılan demir) çakılır” (Bu cevabı veren katılımcılara “sikke, neden ardıc ağacına çakılır, başka ağaç olsa olmaz mı?” sorusuna ilişkin üç katılımcı da cevaben “ardıc, sakızsız bir ağaçtır bu yüzden yıldırım daha çabuk çeker ve toprağa daha hızlı iletilir bu yüzden bu ağaca çakılır, sakızlı ağaçlar yıldırım toprağa iletmez bu yüzden daima hızlı yanarlar” cevabı vermişlerdir (K3, K7, K10).

“Ölen kişinin kefenine yağmur tanesi değerse kırk gün yağmur yağar” (K3, K4, K5, K6).

“Dolu yağdığında dolu dursun diye ailede bulunan anne doluyu bıçakla keser” (K1, K3, K8, K10).

“Dolu yağmasın diye tuz kavrulur sonrasında o tuzu toprağa gömülür” (K1, K3, K4, K7).

“Kuraklıkta her bölgede hemen hemen bir tane yer alan ve ziyara(e)t adı verilen bir çeşit türbeye gidilip kurban kesilir ve dua edilir” (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K10).

“Çeşitli ihtiyaçlar için ağaç kesimi yapılacaksa ayın eskisine (dolunayla başlayıp ayın küçülmeye devam ettiği 14 günlük dönem) göre kesilir. Ayın yenisine göre kesilen ağaçlar çürür, eğilir ve çatlar. Aynı şekilde ayın eskisi döneminde hayvan kırkımı yapılır, hasat dönemidir, bu 14 günlük dönem bereketli günler olarak inanılır ve özellikle bu dönemde doğan kuzular, buzağılar ve körpeler kolay kolay hastalanmaz. Özellikle bu dönemde doğan erkek hayvanlardan sürüyü dölleyecek olan damızlık çebiç (yaşına yetmemiş teke) ve toklular (yaşına yetmemiş koç) seçilir. Bunların döllerleriyle (spermliyle) yüğürlen (hamile kalan) dişi keçi veya koyunlar ikiz kuzlar” (K1, K2, K3, K4, K5, K6).

Saha araştırması kapsamında hava olaylarına ilişkin geliştirilen GEB’e ilişkin inanış ve ritüellerin temel nedenselliği “önleyici” bir yöntem olma inancı üzerine şekillenmiştir. Bireye zarar veren tabiattaki birçok olumsuz olaydan arınma, ondan uzaklaşma veya onu tamamen önleme niteliğinde gelişen bilgilerin bölgedeki yörüklerin hava olaylarına ilişkin geliştirdikleri GEB’in merkezinde yer almıştır.

Sonuç

Mersin yörükleri evreninde yapılan bu çalışmada halk takvimi ve halk meteorolojisi üzerine mevcut ve güncel GEB paylaşılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda halk takvimi ve halk meteorolojisinin, yerel bilgilerin ve doğa gözlemlerinin kuşaktan kuşağa aktarılacak birikmiş haliyle, halen yerel toplumların yaşamlarını düzenlemekte ve çevreyle olan ilişkilerini anlamakta büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu alandaki GEB, modern bilim ve teknolojinin gelişmesine rağmen, günümüzde vazgeçilmez bir işlevselliğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bölgedeki yörüklerin hava olaylarına ilişkin geliştirdikleri GEB’in kültürel etkinlik noktasındaki eylemlerinin yok olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda yer alan GEB’in sadece kuramsal olarak var olduğu ve bu teorik bilginin de yavaş yavaş unutulmaya başlaması öngörülmektedir. Saha araştırması sonucu katılımcılardan elde edilen görüşlere göre bölgedeki kültürel etkinlikleri yaşatmaya çalışan politik tavrın, festival ve şölen adı altında GEB kapsamındaki bu kültürel deneyimlerin konser gibi ekonomik külfet tasarruflarına feda edilerek ciddi bir şekilde politize edildiği ileri sürülmektedir. Bölgedeki yörüklerin GEB’ine ilişkin unutulmaya yüz tutmuş etkinliklerin düzenlenmesi beklentisinde olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. GEB kapsamındaki tüm bu kültürel etkinliklerin pratiklikten uzaklaşmış olmasının temel nedeni olarak da teknoloji ve ulaşımdaki modernleşme süreci görülmektedir.

Saha araştırması sonucunda modern bilgiyle araştırılması gereken birçok bilginin de GEB doğrultusunda tespit edilmesi gerektiği saptanmıştır. Nitekim paratoner görevi bağlamında yıldırımı, ahırlardan ve yörük çadırlarından uzak tutması için bölgeye yakın bir uzaklıktaki ardıc ağaçlarına çakılan sikkeler dikkat çekmiştir. Reçineli ağaç ile reçinesi az veya hiç olmayan ağaçların yıldırımı önlemesi noktasında ne gibi bir etkisi vardırı ilişkin mevcut literatürde yapılmış modern bir çalışmanın yer almadığı fakat bu alanda yapılacak olan bir çalışmaya ciddi bir şekilde ilham vermesi olası bir durum olarak görülmektedir. Görüldüğü üzere tarihsel süreç içerisinde bireyin tabiatı algılama ve problemlere çözüm sunma eğilimi GEB’in temel dinamikleri arasında yer almıştır. GEB içerisinde buna benzer bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde tabiata karşı sunulan çözüm önerileriyle birlikte modern araştırma yöntemlerine ilham verecek hipotezleri içinde barındırması durumu şüphesiz bir gerçektir.

Tarım ve hayvancılığa dair halk takvimi ve halk meteorolojine ilişkin geliştirilen GEB’in değişmez bir şekilde miladi olarak gün esaslı net bir tarihsel sürecinin olmadığı bunun yerine yörüklerin hava olaylarına ilişkin kazandıkları tecrübelerin her yıl pratiğe

dökülerek ve doğayı gözlemleyerek ortaya koydukları bir bilgi şeklinde karşımıza çıktığı tespit edilmiştir.

Ayrıca tarım, hayvancılık, sürdürülebilir avcılık gibi temel değişkenler üzerinde halk takviminin ve halk meteorolojisinin etkili olduğu, inanç ve ritüel temelli sosyal işleyiş içerisinde aktif rol aldığı da saptanmıştır. Bölgede yörüklerin av hayvanlarının avlandığı dönemlere ilişkin verdikleri mevsimsel gün aralıkları, sürdürülebilir avcılık kapsamında Türkiye Merkez Av Komisyonu tarafından belirlenen av hayvanlarının avlanma dönemleriyle hemen hemen uyduğu da tespit edilmiştir. Modern bilginin ve GEB'in sürdürülebilirlik noktasında bu örnekte olduğu gibi birçok alt boyutta birbirini tamamladıkları görülmüştür.

Halk takvimi ve halk meteorolojisi, toplumların doğayla olan ilişkilerini anlamalarına ve yaşamlarını düzenlemelerine yardımcı olan bilgi sistemleri olduğu saptanmıştır. Bu geleneksel bilgiler, tarımsal sürdürülebilirlikten kültürel mirasın korunmasına, günlük yaşam güvenliğinden çevresel farkındalığın artırılmasına kadar pek çok alanda önemli rol oynar. Modern bilimle entegrasyonları, bu bilgilerin günümüzde de geçerliliğini korumasını ve toplumların karşılaştığı çevresel zorluklara daha etkili çözümler geliştirilmesini sağlayabileceği öngörülmektedir. Bu nedenle, halk takvimi ve halk meteorolojisinin korunması ve yaşatılması hem yerel topluluklar hem de küresel sürdürülebilirlik açısından büyük bir öneme sahiptir. Diğer yandan da Mersin yörükleri temelinde sosyal ve geleneksel kimliğin aktarılmasında ve inşasında ve her şeyden önemlisi son dönemde ciddi şekilde göç alan Mersin İli'nin şehir demografisinin korunmasında önemli bir araç olduğu da unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Aça, M. (2017). *Halk bilgisinin takvim, mevsim/iklim, çevre, sağaltma, ölçme ve hukuka dönük temsilleri, halk bilimi el kitabı*. M. Aça (Ed.). İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Ak, M. (2012). 19. yüzyılda teke yöresi yörüklerinin sosyo-ekonomik durumu. [Doktora Tezi]. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Ak, M. (2013). 19. yüzyılın ilk yarısında Gülnar yörükleri. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 34(34), 1-18.
- Bali, Aslı (2018). Mersin konargöçerlerinde halk takvimine bağlı inanış ve uygulamalar. D. Abik (Ed.) *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi* içinde (s. 228-245), Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Berkes, F. (1993). *Traditional ecological knowledge in perspective, traditional ecological knowledge: concepts and cases*. Julian T. Inglis (Ed.). Ottawa: International Development Research Centre.
- Berkes, F. (2008). *Sacred ecology*. London: Routledge.
- Bulut, D. (2005). Çevre ve edebiyat: yeni bir yazın kuramı olarak ekoeleştiri. *Littera*, (17), 79-89.
- Çelik A. & Ortakçı, A. (2019). *Ekoeleştiri folklor ve edebiyat incelemeleri*. İstanbul: Kömen Yayınları.
- Çelik, Ş. (2000). *Diyanet İslam ansiklopedisi*. C. XXI. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelik, Ş. (2000). XVI. yüzyılda İçel yörükleri hakkında bazı değerlendirmeler. T. Gündüz (Ed.). *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 445-452). Ankara: Yörtürk Vakfı Yayınları.

- Çıblak, N. C. (2022). Doğa-insan ilişkisi bağlamında Mersin konar-göçerlerinde geleneksel ekolojik Bilgi, *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 10(29), 32-48.
- Demir, K. (2006). *Erdemli'nin Arpaçbahşiş kasabası'nda yaşayan Boynuinceli Oymağı'nın sosyo-kültürel yapısı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Erdal, İ. (2007). Anamur'da yerleşik yörük Türkmen aşiretleri ve Kıbrıs'a iskânları konusu, *Anadolu'da yörükler tarihî ve sosyolojik incelemeler*. İ. Erdal & H. Beşirli (Ed.). *Anadolu'da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler* içinde (s. 91-109). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Garrard, G. (2017). *Ekoeleştirir: ekoloji ve çevre üzerine kültürel tartışmalar*. E. Genç (Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Gülekoğlu, Ü. G. (2018). 3695 numaralı ve 1832 tarihli nüfus defterine göre Tarsus'un demografik yapısı (Kusun, Ulaş ve Elvanlı kazaları). [Yüksek Lisans Tezi]. Niğde: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da aşiretler, cemaatler, oymaklar (1453-1650)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2014). *VXIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân siyaseti ve aşiretlerin yerleştirilmesi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Hosen, N. Nakamura, H., & Hamzah, A. (2020). Adaptation to climate change: does traditional ecological knowledge hold the key? *Sustainability*, 12(2), 1-18.
- Kalaycı, İ. & Kızılkaya, O. (2012). Osmanlı Devleti'nin iskân siyaseti ve yerleşim birimleri üzerine bir değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 362.
- Oppermann, S. (2012). Ekoeleştirir: çevre ve edebiyat çalışmalarının dünü ve bugünü. S. Oppermann (Ed.), *Ekoeleştirir Çevre ve Edebiyat* içinde (s. 9-57). İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Özberk, N. (2019). Halk çevreciliğinin ürettiği yeni bir şiir türü: 'ekoaktivist' şiir. *Folklor Edebiyat Dergisi*, 100, 911-940.
- Özdemir, N. (2018). Geleneksel bilgi ve kültür ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18 (1), 1-28.
- Özden, H. İ. (2014). *Arpaçbahşiş kasabası (Mersin-Erdemli) Boynuinceli Yörükleri ağızı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.
- Somuncu, A. Ş. (2023). Çevreci bir âşık: Develili Ali Çatak'ın şiirlerine ekoeleştirir bir yaklaşım. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(37), 187-207.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri- boy teşkilatı destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Şahbaz, M. (2017). XVI. yüzyıl Anadolu'sunda Oğuz boylarının yerleştikleri yerlerin sancaklara dağılımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(3), 45-59.
- Şahin, İ. (2006). *Osmanlı döneminde konar- göçerler*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Uğuz, S. (2018). Nüfus defterlerine göre 19. yüzyılın ilk yarısında Erdemli ve çevresi yörüklerinin idarî ve demografik durumu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(2), 1380-1392.

- Yolcu, M. A. (2018). Geleneksel ekolojik bilgi bağlamında Çanakkale halk botaniği. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 16(24), 63-77.
- Yolcu, M. A. & Aça, M. (2019). Geleneksel ekolojik bilgi ve folklor. *Edebiyat Dergisi*, 25(100), 861-871.

Kaynak Kişiler

Aşağıda kaynak kişiler numara, ad soyad, yaş, mezuniyet, ikamet ve meslek demografilerine göre yazılmıştır:

1. İsa KURT, 55, İlkokul, Mezitli, Hayvancılık.
2. Mehmet GÖK, 50, Ortaokul, Tarsus, Hayvancılık.
3. Süleyman TOL, 45, Ortaokul, Erdemli, Hayvancılık.
4. Hasan Hüseyin DEMİREL, 47, Ortaokul, Silifke, Hayvancılık.
5. Ali GEZEN, 40, Lise, Toroslar, Hayvancılık.
6. Ayşe DURDU, 39, Ortaokul, Gülnar, Hayvancılık.
7. Elif TÜRKMEN, 54, İlkokul, Erdemli, Hayvancılık.
8. Mustafa KATRANCI, 36, Lise, Mezitli, Hayvancılık.
9. Ahmet ÇOLAK, 51, İlkokul, Toroslar, Hayvancılık.
10. Elif Ayşe GÜRGEN, 45, İlkokul, Mut, Hayvancılık.